

**“АБДУВАНЧЫК НА КРОМЦЫ ВАДЫ”
ЯК КАНЦЭПТУАЛІЗАЦЫЯ “БЕЗАБАРОННАСЦІ
ПРЫРОДЫ”
Ў ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫМ ТЭКСЦЕ УЛАДЗІМІРА
КАРАТКЕВІЧА**

Уладзімір Караткевіч часта ў творчасці звяртаўся да тэмы беражлівых адносін да прыроды, разумеў неабходнасць захавання яе разнастайнасці і гармоніі ўсёй біясферы зямлі. Не стала выключэннем і публіцыстыка пісьменніка, а заключным акордам у разглядзе названай тэмы можна лічыць

артыкул “Абдуванчык на кромцы вады”, апублікаваны ў шостым нумары часопіса “Беларусь” за 1980 год.

Тэкст пабудаваны на магчымасцях імпліцытнай рэалізацыі лексем *абдуванчык* і *кромка*, якія становяцца кампрэсіўнай структурай, канцэптам тэксту, яго семантычным ядром. Сам загаловак мае, на наш погляд, некаторую долю імпліцытнасці, бо лексема *кромка* часцей за ўсё звязваецца з краем цвёрдага прадмета (матэрыялу), але не фіксуецца слоўнікамі беларускай мовы. Відавочна, лексемы сінанімічнай парадэгмы *пруг, кант, беражок* не маглі задаволіць У. Караткевіча, бо “ствараючы тэкст, аўтар робіць селекцыю знакавых формаў і адбірае тыя з іх, якія максімальна поўна і адэкватна адлюстроўваюць і выражаюць задуму і ў той жа час максімальна адпавядаюць “тыпу” рэцыпіента, уваходзяць у яго знакавую сістэму ісэнсавы код, што і дазваляе апошняму ўспрымаць і разумець тэкст” [1, 55].

Першы сказ твора ўтрымлівае прэцэдэнтны тэкст, праз які “семантычная і псіхаэстэтычная субстанцыя прэтэксту пранікае ў ствараемы аўтарам матэрыял” [2, 310] і дапамагае ўвесці лексему *абдуванчык* з паняццёвымі семамі ‘расліна’ і кантэкстуальнымі семамі, пры дапамозе якіх аўтар канстатуе наяўнасць неабходных умоў для існавання гэтай расліны ў прыродзе – ‘спакой, раўнавага, ціхі’: “*Ёсць у вялікага мастака М. К. Чурлёніса карціна “Спакой”. Апалогія раўнавагі. Вялікі светавы акіянастолькі ціхі, што каля самай кромкі вады паспеў пабялець і не абсыпацца абдуванчык*” [3, 274].

Далейшае сігніфікацыйнае разгортванне ўдакладняе паняццёвыя семы імпліцытнымі пры дапамозе метафар *сонца, род і ўлонне* (з’яўляецца сема ‘адушаўлёнасць’): “*Спакой даўно. Прарос, зрабіўся маленькім залатым сонцам, пасля – апушыўся, пасля – расее свой род на ўлонні зямным*” [3, 274]. Такая характарыстыка дадаткова напаўняе семантыку лексемы эмацыйнасцю (*абдуванчык – сонца – маленькае і залатое*).

Спакой, які вынікае з апісання карціны, выклікае ў аўтара “адзіную думку: *наколькі ж я моцны*” [3, 274], накіраваную на карэкціроўку тэзаўрусу менавіта тых, хто не разумее паняцця раўнавагі: кантэкстуальная антытэза *моцны – маленькі* (→ *слабы*) пацвярджае неабходнасць арганічнага суіснавання гэтых двух складнікаў прыроды. І ўрэшце аўтар выкарыстоўвае прарапапеічны эпітэт *безабаронны* ў складзе прэдыката: “*Дыялектыка ў тым, што і абдуванчык на кромцы вады, вядома, безабаронны*” [3, 275]. Паўтарэнне сінтагмы “*на кромцы вады*” вяртае аб’ект дыскурса да загалоўка і першага абзаца тэксту, прымушае ўзнавіць у свядомасці

семны склад *кромкі* і рыхтуе да ўспрымання генітыўнай метафары, уключанай у кароткі пыталны сказ, які вынесены ў асобны абзац: “*А ты на кромцы жыцця?*” [3, 275] (выкарыстанне займенніка 2-й асобы *ты* ліквідуе дыстанцыю паміж аб’ектам і суб’ектам дыскурса і накіравана на ўздзеянне). Імпліцыт лексемы *кромка* сведчыць пра магчымы падыход *жыцця* да свайго *краю*, што павінна выклікаць у рэцыпіента адпаведную рэакцыю.

Аўтар будзе тэкст на частым выкарыстанні лексічных паўтораў, дзеясловаў загаднага ладу, пыталных сказаў, імкнучыся выклікаць уяўнага чытача на дыскусію. Чарговы лексічны паўтор зноў далучае лексему *абдуванчык* да разгортвання дыскурса, прычым са зменай сінтагмы “*на кромцы*”, што актывізуе частку свядомасці рэцыпіента: “*І можа, у гэтым чалавеку менавіта з гэтай прычыны памёр паэт, і людзі засталіся абкрадзенымі. Перабольшанне? Абдуванчык на мяжы вады? Магчыма. А можа, і не?*” [3, 277].

З мэтай пераканання чытача аўтар насычае тэкст шматлікімі прыкладамі з уласнага вопыту, і чарговае ўключэнне лексемы *абдуванчык* дазваляе поўнаасцю прыпадабніць да яе *чалавека*, якому, як і *абдуванчыку*, патрэбен спакой: “*То чаму ж блізкія берагуць цябе, а яе [сасну] – не? Дай спакой абдуванчыку на кромцы вады, ты, абдуванчык*” [3, 279]. Семантыка фразы прымушае задумацца, што *чалавек* (ты, канкрэтны чытач) таксама *безабаронны* (цябе – берагуць), як і *абдуванчыка*.

Абдуванчык у апошнім словаўжыванні дапоўнены той жа антытэзай, раней кантэкстуальнай, а ў гэтым выпадку экспліцытнай (*слабенькі і моцны*), прычым эматыўнасць дапоўнена афіксацыяй першай лексемы: “*Затулі сабою ад ветру слабенькі і моцны абдуванчык на кромцы вады*”. [3, 284]. Агульны фон ведаў аўтара і рэцыпіента (прэсупазіцыя) як бы ўраўнаважваецца і прыводзіць да разумення тэксту і выяўлення канцэптаў *абдуванчык* і *кромка*. Важным падмацаваннем семантычнай кагезіі ў гэтым тэксце з’яўляюцца частыя для публіцыстыкі У. Караткевіча элементы камунікатыўнага адзінства: непасрэдны зварот да рэцыпіента з дапамогай займенніка *ты* (67), а таксама дзеясловы 2-й асобы адзіночнага ліку загаднага ладу (39).

Літаратура

1. Красных В. В. От концепта к тексту и обратно (к вопросу о психолингвистике текста) // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 1998. – № 1. – С. 53–70.
2. Мисожников Б. Я. Феноменология текста (соотношение содержательных и формальных структур печатного издания). – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 490 с.
3. Караткевіч У. Абдуванчык на кромцы вады // Зб. тв.: У 8 т. – Мн.: Маст. літ., 1991. – Т. 8, кн. 2. – С. 274–284.